

Nr 6/1995

Lever höger och vänster?

Per-Olof Bolander

Förord

Under sextioalet förklarade Herbert Tingsten, i linje med den internationella debatten, att ideologierna i stort sett var döda och att politiken främst handlade om att finna praktiska lösningar på samhällsproblemen. Det var endast på politikens helgdagar som partierna dammade av sina ideologier, och lät dessa sedan länge hemförlovade veteranarméer paradera, "som om orden liberalism och socialism hade en innebörd".

Efter realsocialismens kollaps i Östeuropa, och efter att de politiska partierna alla visat sig ha varit lika goda kälsupare i synen på den offentliga sektorn, har en debatt som påminner om sextioalets tagit fart såväl internationellt som i Sverige. Vad betyder höger och vänster? Har den gamla måttstocken längre någon betydelse? ¹

Per-Olof Bolander, kulturskribent på Finanstidningen, granskar i denna rapport ett par böcker på temat "Beyond Left and Right" som utkommit de senaste åren, och jämför de teser som där framförs med den konventionella höger-vänsterskalan.

Temat är angeläget och anknyter till frågan om hur vår tids stora geopolitiska, teknologiska och sociala förändringar påverkar det politiska landskapet och vårt sätt att tänka. Rapporten är ett inlägg i en debatt som ännu bara hunnit påbörjats.

Stockholm i april 1995

Emil Uddhammar
Utredningschef

---

¹ Av Timbro har tidigare utgivits *Bortom vänster och höger*, författad av Janerik Larsson (1994).

Innehåll

Inledning.....	3
Höger och vänster – då och nu	4
Vänsterns kris	5
Högerns dilemma.....	7
Liberalismens triumf?	7
Bortom höger och vänster?	9
Post-traditionellt medvetande	10
Frihet och ordning.....	11
”Utopisk realism”	15
Framtidsfrågor.....	19
Internationalisering	19
Ekologi.....	20
Sociala konflikter	21
Post-traditionell auktoritet	22
Sammanfattning	23
Litteratur	25

Inledning

Uppenbarligen är "höger" och "vänster" levande som politiska begrepp. De används med stort allvar och stark känsla i politisk debatt, även av ej direkt partiaktiva opinionsbildare och intellektuella. De har samtidigt tillräckligt välkänd innebörd (åtminstone intuitivt) för att kunna brukas i nyhetsjournalistik. Om man med ett ord vill placera en person eller en åsikt politiskt, är "höger" och "vänster" de mest bestämmande och associationstäta. Samtidigt är höger-vänsterskalan ofta ifrågasatt. Man kan konstatera att dess innebörd inte varit historiskt konstant, och att motstridiga tankar ryms inom respektive ståndpunkt. Somliga vill komplettera skalan med ytterligare en eller flera dimensioner, eller knyta ihop dess extrema ändpunkter till en sluten cirkel. Politiska rörelser gör anspråk på att inte kunna placeras på höger-vänsterskalan. Viktiga frågor kan splittra utpräglade höger- och vänsterpartier och till synes oheliga eller åtminstone ologiska allianser uppstår. Inte minst uttrycker så kallade vanliga väljare ofta kritik mot höger-vänsterskalan som uppfattas som otillräcklig eller förlegad. Om höger-vänsterskalan är irrelevant med avseende på vår tids avgörande politiska frågor är det naturligtvis allvarligt. Om den politiska debatten formas av förlegade begrepp, förlorar den i klarhet, både inåt och utåt. Politikerna kommer att tala förbi varandra och inför väljarna framstå som otydliga eller ointressanta varpå politikerföraktet förstärks. Man kan inte förvänta sig att en etablerad modell snabbt och smärtfritt kommer att överges, när den inte längre motsvarar verkligheten. Ett väldigt politiskt kapital är investerat i höger-vänster. Samtidigt kan det inte uteslutas att mycket av missnöjet med höger-vänsterskalan uttrycker en orealistisk längtan bort från politikens ofrånkomliga motsättningar och ofta obehagliga krav på ställningstagande. Man efterfrågar samförstånd, enighet, slut på käbblet. Politiska partier som framställer sig som varken vänster eller höger eller det bästa av båda, kan nå stora tillfälliga framgångar och vinna stark sympati men vi sår sig i längden otydliga eller opålitliga och marginaliseras eller splittras. Popularitet är inte alltid detsamma som relevans.

Denna rapport avser att pröva höger-vänsterskalan genom att ställa den mot två kritiker som sökt sig "bortom höger och vänster". Lawrence Chickering, amerikan verksam vid ett opinionsbildande

institut och som skribent, och Anthony Giddens, professor i sociologi vid Cambridge, har i varsin bok under den gemensamma titeln *Beyond Left and Right* dömt ut höger-vänsterskalan som ett hinder för den politik samtiden och framtiden kräver.

Deras argument kommer att redovisas och deras anspråk på att kunna erbjuda politiska modeller mer relevanta än höger-vänster kommer att granskas. Som ett "alternativ till alternativen" skall jag därefter försöka visa hur några framträdande problemområden kan förstås och angripas ur ett höger-vänster perspektiv. Om det kan göras troligt att man i vänsterns respektive högerens traditioner hittar tankegods som människor i dag kan förväntas acceptera som relevant och vägledande, då lär höger och vänster även fortsättningsvis komma att agera i huvudrollerna på den politiska scenen. Innan vi studerar försöken att nå bortom höger och vänster, måste vi ringa in vad höger och vänster betyder i dag, och varför begreppen för många framstår som otillfredsställande och paradoxala.

Höger och vänster – då och nu

Höger och vänster har betecknat generaliserad politisk tillhörighet i drygt tvåhundra år. I takt med att samhället utvecklats, har även de värderingar och åsikter som knutits till högern och vänstern i hög grad förändrats. Högern och vänstern har dessutom alltid varit komplexa begrepp som rymt ett flertal riktningar, ibland sinsemellan motstridiga och förenade enbart i kraft av gemensamma antipatier. I kritiken av höger-vänster uppmärksammas dessa komplikationer.

Höger och vänster som politiska begrepp härstammar från ledamöternas placering i den franska nationalförsamlingen vid tiden för revolutionen 1789. Då representerade vänstern en framåtblickande rationalism som i grunden ville omdana världen. Radikalismen som vetenskap nådde en höjdpunkt i marxismen, och ur de marxistiska statsbildningarna förväntades mönstersamhällen uppstå. Vänstern lovade befrielse och förnyelse.

Högern var ursprungligen, och förblev länge, en defensiv kraft. Mot vänsterns entusiasm och framtidstro tycktes högern bara kunna anföra en traditionalism som avslöjats som vidskeplig och omora -

lisk. Högern anbefalldes inordning i de av en högre makt instiftade hierarkierna.

Mot den bakgrunden kan mycket i dagens politik verka besynnerligt och ologiskt. Försvarare av kommunistiska strukturer i Östeuropa benämns konservativa. Svenska vänsterintellektuella ställer nationalstatens kulturarv mot ett rationalistiskt internationaliseringsprojekt som högern ivrigt anammat. Det svenska högerpartiet strävar efter att genomföra en valfrihetsrevolution. Det amerikanska representanthusetets nye talman, högerrepublikanen Newt Gingrich, beskriver sig själv som en sann revolutionär.

Rollerna förefaller ha blivit ombytta. Vänstern är konservativ, högern radikal. Man kan hävda att förvirringen enbart består i ett oklart språkbruk. "Konservativ" och "radikal" betecknar dels en inställning till förändringar, dels vissa politiska värderingar knutna till höger och vänster. Poängen är emellertid just att de olika betydelseerna har kommit att uppfattas som intimt sammankopplade, varför den känsla av begreppens upplösning som t ex "konservativ vänster" väcker inte bara kan avfärdas som ett semantiskt missförstånd. Man kan med fog tala om vänsterns och högerns identitetskriser. Hittills är vänsterns den djupare.

Vänsterns kris

Att vänstern, en gång förvissad om att ha ensamrätten på progressivitet, tappat initiativet framgår bäst av den nya synen på välfärdsstaten. De institutioner som den reformatoriska socialismen byggde upp, ofta i långtgående samförstånd med högern, och som radikal vänsterkritik stämplade som en förrädisk kompromiss med det kapitalistiska klassamhället utmålas nu från samma håll som vänsterns historiska storverk och triumf, tyvärr anfrätt av marknadskrafter.

Anslaget av konspirativt tänkande när välfärdsstatens problem skall förklaras förstärker intrycket av bunkermentalitet hos vänstern. Där man förr hade en optimistisk vision av total ekonomisk kontroll, erövrad stegvis eller i ett svep, ses nu i stället ekonomin som ett slags komplott av svåråtkomliga krafter som måste stävjas. Med reglering förstods tidigare optimering av resursutnyttjande, ett rationellt herravälde över produktionskrafterna. Nu är reglering ett sätt

att tygla fruktade fenomen som blir begripliga bara som fientliga handlingar.

Att försvara välfärdsstaten genom att demonisera marknaden kan leda till politiska framgångar, i synnerhet som stora grupper är direkt beroende av välfärdsinstitutionerna, men kan ett så defensivt projekt i längden upplevas som tillräckligt av en vänster som hyst så mycket större förhoppningar? Om inte, hur kan vänstern söka sig tillbaka till framtiden? Man kan hos vänstern särskilja två traditioner. Dels jämlikhetsidealet, som går tillbaka till antiken, dels den upplysningsfärgade övertygelsen att centraliserad samordning och kontroll skapar en optimal välstandsökning. Effektivitetstanken är framåtblickande, med ett klasslöst behovstillfredsställande Utopia inom sikte. Jämlikhetsdrömmen ser bakåt, mot en underförstådd eller klart uttalad Guldålder präglad av harmonisk och solidarisk egendomslöshet och gemenskap. När vänsterns effektivitetsanspråk så eftertryckligt misskrediterats av kommandoekonomiernas kollaps kan det nivellerande jämlikhetsidealet komma att träda i dess ställe. Jämlikhetsvänstern kommer att kräva än mer omfattande regleringar av marknader för arbete och kapital, och en kraftigt omfördelande skatte- och lönepolitik. Sjunkande välstånd läggs ickesolidariska krafter till last, man avskärmar sig från omvärlden, ny teknik och vetenskap betraktas med stark misstänksamhet.

Även om en sådan politik kan få stöd av dem som av ekologiska skäl principiellt motsätter sig ekonomisk tillväxt och av motståndare till invandring, förefaller det inte troligt att en renodlad jämlikhetsvänster kan bli dominerande. Det kan dock inte uteslutas att starkt försämrade ekonomiska villkor kan driva fram en sådan reaktion. Jämlikhetsvänstern kan även som minoritet tilltvinga sig eftergifter av en moderniserad marknadsvänster, vars politik därmed blir mer ineffektiv, vilket ytterligare stärker jämlikhetsvänstern.

Ett annat alternativ till en rationell men agitatoriskt föga inspirerande marknadsvänster kan vara särartsvänstern, en koalition av rörelser för "identity politics" där t ex kön, etniskt ursprung eller sexuell läggning ges politisk innebörd och anses kräva särskilda rättigheter och viss garanterad representation. Särartsvänstern är utpräglat aktivistisk och internationalistisk och kan antas komma att utgöra ett markant inslag i en nyradikal vänster.

Det gemensamma för de olika riktningar som utgör vänstern är att man ser befrielse i den politiska makten. Vänsterstaten är individens värn mot marknadens diktatur, mot ett förtryckande, sjukt samhälles traditioner och normer, mot en hotfull omvärld och framtid.

Högerns dilemma

Högerns problematiska situation är delvis ett resultat av dess framgångar. Kritiken av planekonomins ineffektivitet visade sig vara befogad och har blivit accepterad till och med av vänstern själv. Högerns värsta farhågor om vad socialismens jämlikhet i realiteten skulle innebära visade sig mer träffsäkra än "neutrala" bedömningar.

Den kraftfulla kritik av kollektivism och planekonomi som efter hand formulerades av högern i vad som från början verkade vara ett hopplöst underläge har varit så framgångsrik att den riskerar att bli inaktuell, åtminstone temporärt. När vänstern retirerat till välfärdspopulism eller framträder moderniserad och välskraddad med löftet om mer medkännande finjustering av marknadskrafterna, kapitalism med ett mänskligt ansikte, måste högern erbjuda en tydligare, positiv samhällsvision.

Det gör att motsättningar framträder tydligare. I kritiken av vänstern ställde högern marknadslösningar mot planekonomi och det civila samhället mot den totalitära staten. Nu finns delade meningar om förhållandet mellan marknaden, det civila samhället och de traditioner en stor del av högern vill bevara.

Osäkerheten om den fria marknaden är ett mål i sig som arena för mänskligt självförverkligande eller ett medel att bevara och utveckla andra värden, och i så fall vilka, gör att högern kan ge ett oklart och undflyende intryck. Ett djupare dilemma är frågan om kapitalismen säger av den gren den sitter på genom att upplösa nödvändiga traditioner. Arvet från en äldre konservatismens statssyn gör att högern kan splittras i inställningen till internationell överstatlig integration. Högerns statssyn varierar men skiljer sig markant från vänsterns. Eventuell aktivism från högerstaten syftar till att försvara samhället som det uppstått ur gamla traditioner och utvecklats av människors fria agerande.

Liberalismens triumf?

Ett argument mot höger-vänster skalan är att det nu råder samförstånd om tidigare avgörande stridsfrågor. Högern accepterar sedan länge kapitalism, demokrati och grundläggande välfärdsåtaganden. Vänstern har nu övergett planekonomin och den klassbaserade kollektivismen. Vi är alla, mer eller mindre villigt, liberaler nuförtiden, så varför grumla debatten med begrepp knutna till marginaliserade socialistiska och konservativa ideologier? Dagens frågor gäller mer tillämpningar än principer, de är mer tekniska än ideologiska.

Striden om den offentliga sektorns storlek blir med det synsättet huvudsakligen en ekonomisk fråga. Man är oense om avvägningen mellan politisk resursfördelning och ekonomisk tillväxt, eller agerar i egen intresse. Därav den tröttsamma blandningen av sifferexer cis och indignationsretorik.

Att ideologier är materiellt determinerade och utgör egenyttans praktfulla finkostym är en uppfattning som utvecklats av en rad marxistiska tänkare. Teorin är ett effektivt rättvisepolemiskt verktyg och har blivit populär hos högern, som använt den mot vänsterns rättvise- och solidaritetsretorik som annars är besvärlig att an gripa direkt. Det är svårt att helt förneka teorins giltighet men den utgör en extrem förenkling av förhållandet mellan intresse och ideologi och bortser från att människornas intressen inte är entydiga utan kan definieras av människorna själva utifrån deras moraliska och ideologiska övertygelser.

Om man alltså tillerkänner ideologier ett "eget liv", kan man inte utesluta att motsättningar och oenighet i samhället har en ideologisk komponent. De allra flesta omfattar många liberala idéer, och somliga liberala idéer omfattas av nästan alla, men liberalismens beto- nande av individens frihet kan ges mycket olikartat innehåll som i sig utgör en utpräglad höger-vänsterskala. Det är i praktiken ett svalg mellan socialstatsliberalism och laissez faire. Den brittiske filosofen John Gray har för övrigt med skärpa framhållit att man kan vara positiv till mycket av liberalismens institutionella arv som marknadsekonomi, demokrati och yttrandefrihet, men samtidigt underkänna alla former av liberalism som hållbara politiska filosofier.

Det kan således konstateras att höger och vänster som politiska begrepp kompliceras av historiska skiftningar och interna spänningar, samt att båda i dag opererar med i huvudsak liberala begrepp och värderingar som dock tolkas mycket olika.

För kritikern kan en sådan brokighet räcka för att diskvalificera höger-vänsterskalan. Det måste vara möjligt att formulera klarare kategorier som inte är förorenade av historia och splittring. Men då finns risken att dessa kategorier blir briljanta konstruktioner utan anknytning till hur människor i allmänhet faktiskt formar sin politiska uppfattning, nämligen av många olika influenser med en specifik historia. Det tvivlet är värt att hålla i minnet när vi nu ger oss i kast med två försök att nå bortom höger och vänster.

Bortom höger och vänster?

De två författare som skall uppmärksammas kan anklagas för att inte uppfylla de moderiktiga kraven på mångfald. Tillåt mig alltså presentera Lawrence Chickering och Anthony Giddens, två medelålders, vita, manliga, anglosaxiska intellektuella.

Man kan emellertid även se dem som representanter för två särpräglade och varandra motsatta intellektuella miljöer. Chickering tillhör en neokonservativ tankesmedja i San Francisco, med förankring i praktisk politik. Han har även erfarenhet som tjänsteman i Reagans administration, från tiden när denne var guvernör i Kalifornien. Giddens är professor i sociologi vid ett av den gamla världens förnämsta lärdomscentra, det anrika och upphöjda Cambridge.

Något märks det i stilen. Chickering ger fler konkreta exempel och refererar egna erfarenheter. Han är direkt och engagerad på amerikans vis. Giddens är mer teoretisk, systematisk och heltäckande i sin framställning. Det är därför intressant att de har en hel del gemensamt, först och främst då den inställning till politiken som antyds av den boktitel båda valt: *Beyond Left and Right*.

Stora problem, katastrofhot, politisk läsning och medborgerlig vanmakt är utgångsläget, men författarna är inga domedagsprofeter. Politiska lösningar är möjliga. Det är emellertid inte fråga om rena teknikaliteter. Långtgående attitydförändringar är en förutsättning. Det kan låta som om Chickering och Giddens därmed sällar sig till skaran av välmenande politiska väckelsepredikanter, vars uppma-

ningar till andlig omvändelse klingar ohörda utanför mötestältet. Men så är inte fallet. Författarna finner skäl till optimism i att den nödvändiga nya mentaliteten inte behöver missioneras fram. Den är resultatet av en mental moderniseringsprocess som redan är i full gång.

Post-traditionellt medvetande

Traditionens makt över individen är starkt försvagad. Chickering tecknar en utveckling där ett individuellt självmedvetande sedan renässansen i allt högre grad sökt förverkliga sig utan att styras av det vedertagna. Vetenskapen var ett sätt att vinna förståelse av, och därmed kontroll över, naturen och den utmanade den traditionella kunskapens myter och vidskepelse.

Ändå fortsatte traditioner att forma den enskildes liv, och nya traditioner, inte minst nationella, etablerades. Enligt Giddens sker nu en mer djupgående avtraditionalisering under tryck av globalisering och samhällsomvandling. Tekniken har möjliggjort det globala omedelbara informationsflödet, men samtidigt har själva tekniken utvecklats till ett traditionellt värdesystem som kan ifrågasättas. Människors erfarenhet av en ständigt föränderlig och informationstät värld gör dem inriktade på valmöjligheter och medvetna om nya alternativ.

Den post-traditionella människan kan naturligtvis ändå välja att följa vissa traditionella mönster men det blir just valhandlingar utan självklarhetens och slutgiltighetens prägel.

För att den politiska makten skall upplevas som legitim av ett post-traditionellt medvetande måste den erbjuda stora möjligheter till delaktighet. En representativ demokrati där delaktigheten inskränker sig till att med några års mellanrum avhända sig beslutsförmåga och ansvar genom att välja bland företrädare för ett mindre antal knippen av åsikter och dubiösa utfästelser kommer att förlora i auktoritet och i bästa fall framstå som ointressant, i värsta fall oacceptabelt förtryckande.

Chickering och Giddens är överens om att ett post-traditionellt medvetande gör effektiv planekonomi till en omöjlighet och även gör välfärdsstaten till en anakronism. Dess institutioner förutsätter att människors behov och önskemål kan generaliseras och förutses

som om de fortfarande var traditionellt bestämda. Post-traditionella människor känner lika liten lojalitet mot de centraliserade välfärds-systemen som mot den centraliserade representativa demokratin. De är därtill så rationella och flexibla att de kan exploatera välfärdssystemen, som tar vissa handlingsmönster och preferenser för givna.

Giddens skiljer mellan enkel och reflexiv modernisering. Under enkel modernisering kunde samhällsutvecklingen i hög utsträckning styras, av planekonomi såväl som av kapitalism. Reflexiv modernisering kan på grund av post-traditionell flexibilitet inte styras av någon centralmakt. Att framställa kapitalistiska maktcentra som om de styrde utvecklingen är lika absurt som att vidhålla planekonomins effektivitet.

Utvecklingen mot ett allmänt post-traditionellt medvetande rymmer enligt författarna stora positiva möjligheter men också betydande faror. Chickering varnar för att det behov av sammanhang och trygghet som traditionerna inte längre kan fylla kan gynna politiska frälsningsläror av den sort som varit så framgångsrik bland nittonhundratalets intellektuella.

Giddens uppmärksammar konflikter mellan traditionslojala och post-traditionella attityder. Med traditionslojalitet avses här inte traditionella livsmönster som väljs eftersom de, efter en mer eller mindre utförlig analys, framstår som lämpligare än alternativen, utan ett totalt förnekande av rätten att över huvudtaget utsätta traditionen i fråga för en sådan prövning. Denna attityd benämner Giddens fundamentalism.

Man kan ifrågasätta somligt i författarnas redogörelser för framväxten av ett post-traditionellt medvetande, t ex Giddens åsikt att övergången från enkel till reflexiv modernisering innebär att Hayeks epistemologiska kritik av planekonomin är korrekt nu men inte var det under Sovjets första årtionden. Här skall jag utgå från att författarna ändå uppmärksammar ett reellt och relevant fenomen: att man med rätta kan tala om ett post-traditionellt medvetande.

Man kan och måste söka nya former för politik, som är anpassade till människor med post-traditionell flexibilitet och post-traditionella krav på valmöjligheter och delaktighet. Författarna lanserar vad de hoppas är sådana former.

Frihet och ordning

Med Lawrence Chickering är vi i högsta grad på amerikansk mark. Tillståndet i nationen är ämnet men det står klart att författaren anser att den problematik han beskriver, liksom de åtgärder han föreskriver, har signifikans även utanför det dominerande amerikanska perspektivet. Undertiteln är *Breaking the political stalemate*. Det uttrycker en uppfattning som är legio i USA men förvisso inte bara där. Politiken har gått i stå. Lösningar står i vägen för lösningar. Uppbrott och omgruppering är nödvändigt.

Det grundläggande problem som måste lösas är konflikten mellan frihet och ordning, eller snarare att förhållandet dem emellan uppfattas som en ofrånkomlig konflikt. De två förutsätter varandra. Utan frihet blir ordningen förtryckande, men frihet utan ordning är kaos och alienation. Målet är inte att hitta en lämplig balans, där si eller så mycket frihet offras i utbyte mot si eller så mycket ordning. Målet är att integrera frihet och ordning, att upphäva motsättningen.

Problemet har blivit akut på grund av traditionens försvagade ställning. Accepterade traditioner skapar en ordning som inte upplevs som frihetsinskränkande. När traditionen ifrågasätts och bryts hotas samtidigt ordningen.

Uppgiften att samordna personlig frihet och samhällsordning kan dåligt hanteras av den politiska kulturen i USA, eftersom både vänstern och högern där slits mellan frihet och ordning. Ordningshögern försvarar moralkonservativa normer som oundgängliga och absoluta. Frihetshögern pläderar för individens frihet att agera utan att hindras av staten. De samexisterar med stor svårighet i det republikanska partiet, en spänd allians i kamp mot det minst lika konfliktfyllda demokratiska partiet. Ordningsvänstern vill etablera ett mer jämlikt och därför harmoniskt samhälle genom centraliserad politisk planering och styrning. Frihetsvänstern misstror all maktkoncentration och styrning.

Varken högern eller vänstern erbjuder enligt detta schema en ordning som kan accepteras i ett post-traditionellt samhälle som det som beskrivits ovan. En ny ordning kan bara etableras av medborgarna själva, i deras dagliga liv och miljö. Människor känner behov av såväl social gemenskap som personlig frihet. Det är när ordningen anbefalls, som den känns som ett intrång i friheten. Med ett större

mätt av politiskt självbestämmande kan medborgarna förena vänsterns sociala engagemang med högerens frihetsprincip. Friheten kommer på ett naturligt sätt att villkoras av sociala hänsyn.

En långtgående decentralisering av makten, där medborgarna ges valfrihet och inflytande över utbildning, sjukvård och boendemiljö, är en nödvändig institutionell reform. Därtill kommer en mer komplicerad "subjektiv" eller inre dimension.

Det post-traditionella medvetandet är av dubbel karaktär, med en objektiv och en subjektiv sida. Den objektiva är vetenskaplig och inriktad på yttre, entydigt bestämbara förhållanden. Den subjektiva är personlig och beaktar inre upplevelser.

Den objektiva sidan söker självbekräftelse i form av externa belöningar, av omgivningen allmänt accepterade som eftertraktansvärda. Pengar, utmärkelser, berömdhet, status, allt kan och måste mätas mot andras tillgångar. Den subjektiva sidan söker en känsla av välbefinnande och meningsfullhet, vars värde inte bestäms i konkurrens med andra.

Om enbart objektiva kriterier får styra blir decentralisering en farlig konfliktkälla. Valfrihet framstår bara som en ojämn tävlan om externa belöningar. En subjektiv önskan att ta kontroll över, och ansvar för, det egna livet behövs om självstyrande medborgare skall leva i harmonisk ordning.

De intellektuella har här en nyckelroll. De är traditionslöshetens avantgarde, extremt inriktade på externa belöningar och samtidigt på ständig jakt efter teorier och ideologier som kan hålla för en rationell prövning och ge en subjektiv helhetssyn och tillhörighetskänsla. Deras försök att integrera frihet och ordning har i många fall lett till en romantisk idealisering av totalitära system eller en lika romantisk dragning åt den rena anarkin.

Ändå är deras sökande efter något mer tillfredsställande än objektiva, externa belöningar nödvändigt. Först när en post-traditionell subjektiv självkänsla dominerar, kan ett genuint självstyre utvecklas.

Chickerings resonemang om frihet och ordning för tankarna till kommunitarianernas betonande av sambandet mellan rättigheter och skyldigheter, även om han anser sig kunna integrera vad kommunitarianerna bara vill balansera. Liksom kommunitarianerna ser Chickerings lokalsamhället som grundstenen i samhällsbygget. Det är där människan blir medborgare, och för att så skall kunna ske får det

inte tömmas på makt och ansvar. En skepsis mot traditionell, i synnerhet religiös, auktoritet är också gemensam.

Chickering argumenterar övertygande för det självstyrande medborgarskapets återupprättande genom decentralisering av politisk makt och valfrihetsreformer och han har en realistisk uppfattning om de attityder, ofta förbisedda och inte alltid självklart förekommande, som krävs för att ett sådant system skall fungera. Om han därmed formulerat en syntes mellan höger och vänster som gör höger-vänsterskalan obsolet är mer tveksamt.

Chickerings modell kan antas skapa ett mer kompromissvänligt, mindre splittrat samhälle genom att där överförs makt från professionella polemiker till vanliga medborgare, men den upphäver inte de motsättningar som uttrycks i höger-vänsterskalan. Beskattning, sociala åtaganden och många andra frågor kommer även på det lokala planet att bli höger-vänster frågor.

Den avideologisering som personlig närhet i lokalsamhället kan skapa kompliceras dessutom av andra faktorer. Välstånd, geografisk rörlighet och informationsteknologi gör att mer abstrakta tillhörigheter blir aktuella för människan. En post-traditionell medvetenhet om valfrihet och en subjektiv självkänsla behöver inte fokuseras i ett aktivt och ansvarigt medborgarskap. Man kan i stället bli en hedonistisk konsument av noga utvalda lustupplevelser, eller skänka hela sin solidaritet till någon, som det anses, förtryckt minoritet. Trots att en stor del av boken ägnas motsättningen mellan frihet och ordning inom högern och vänstern framkommer det till slut att Chickering anser ordningen vara vänsterns dominerande drag och friheten högers. Därför kan han hävda att högern och vänstern egentligen inte står i motsats till varandra, utom i den infekterade debatten, utan måste komplettera varandra.

Men det är svårt att se vad vänstern specifikt bidrar med. Chickering är kritisk mot att högern ofta framställer sitt frihetsbegrepp enbart negativt, som frihet från. Det ger intrycket att kapitalismen inte kan acceptera andra mål och värderingar än marknadens och det egoistiska egenintressets. Han betonar att så inte alls är fallet men vill ändå hämta den sociala ordningen från vänstern. Det är förstås inte planekonomins ordning utan ett mer allmänt önskemål om social gemenskap. Det kunde Chickering lika gärna härlett från högern, men en längtan att slå broar får honom att gå över än efter vatten.

Chickerings bok är på ett plan en ambitiös, djärv och trots brister tänkvärd analys av mänsklig mentalitet. På ett annat plan är den samtidigt ett handlingsprogram, man frestas kalla det pamflett, för ett antal valfrihetsreformer som svar på sociala problem. I USA är den politik Chickering rekommenderar förknippad med republikanen Jack Kemp, som författaren hoppas skall bli president. Kemp är ett populärt namn bland amerikanska konservativa som engagerar sig i sociala problem men stöts bort av moralhögern. Samtidigt accepterar Chickering indirekt moralhögerns kritik av Kemp som alltför optimistisk beträffande underklassens förmåga till självstyrelse utan att först ha bibringats moraliska normer, även om Chickering föredrar att kalla det subjektiv självkänsla. Chickering hoppas att hans modell därmed skall omfattas även av vänstern, men tyvärr är nog vänstern inte så lätt att tillfredsställa.

”Utopisk realism”

Giddens utgångspunkt är en hotad värld, där de gamla ideologierna har tjänat ut. Socialismen, vänsterns stora progressiva projekt, har havererat bortom all räddning. Det post-traditionella samhället kan inte ta till sig konservatismens traditionalism. Nyliberalismens otylade marknad genererar destruktiva effekter. Den liberala representativa demokratin, knuten till nationalstaten, alierar medborgare och kan inte hantera globaliseringens problem.

Ett nytt tillstånd har uppstått. Människor har alltid varit hotade och otrygga, men nu lever mänskligheten i skuggan av "tillverkad risk" som hotar modernisering och utveckling men samtidigt är resultatet av modernisering och utveckling. Den kunskapstillväxt och interventionistiska kontroll som skulle hjälpa världen har skapat miljöhot, sociala katastrofer och nya etiska dilemman som hotar de landvinningar som faktiskt gjorts.

Bör vi i detta läge proklamera en ny medeltid, ett ödmjukt erkännande av vår litenhet inför högre makter? Absolut inte, enligt Giddens. "Vi lever i en radikalt skadad värld som behöver radikala botemedel." Han beskriver sitt tillvägagångssätt som utopisk realism.

Den radikala politik Giddens formulerar innebär ett avsteg från höger-vänster skalan genom att han kombinerar tankesätt från konservativ filosofi med vänsterns grundläggande värderingar. Hos

konservatismen finns accepterandet av oundvikliga ofullkomligheter och insikten om det rationellas begränsningar. Beaktar man det, finns stora möjligheter att hitta nya vägar till vänstermål som frihet, jämlikhet och rättvisa.

En första angelägenhet är att återskapa social solidaritet, inte solidaritet som abstrakt känsla (och slagord) utan levande former för gemenskap. Många gemenskapsformer kommer att baseras på traditionella institutioner som familjen, men ges vidare definitioner och grundas på en aktiv tillit, ett ömsesidigt accepterande i stället för auktoritära maktförhållanden.

Individuell valfrihet och medvetenhet om konsekvenserna av ens handlande för omvärlden, ställer individens val av livsstil i politikens centrum. Välfärd blir en fråga om att skapa möjligheter för individerna att forma en livspolitik till sitt eget och samhällets bästa.

Målet är att vända de globala hotbilderna till positiva förhållanden. Giddens urskiljer fyra problemområden som hör samman med fyra institutionella dimensioner i modern civilisation:

- ⊗ kapitalism – ekonomisk polarisering
- ⊗ industrialism – ekologiska hot
- ⊗ information – kränkning av mänskliga rättigheter
- ⊗ våldsmedel – hotande storkrig

Det positiva målet:

- ⊗ kapitalism – post-bristekonomi
- ⊗ industrialism – förmänskligad natur
- ⊗ information – dialogdemokrati
- ⊗ våldsmedel – förhandlad auktoritet

Den ekologiska krisen är kärnan. Det handlar inte om att bevara eller rädda naturen, för naturen finns inte längre i betydelsen ett från människans verksamhet avskilt system. Den gröna opinionen är besläktad med högerens konservatism, och lika orealistisk. Vi kan lika litet återvända till naturen som till traditionen. Däremot kan och måste vi bestämma (för det är vi och inte längre naturen som bestämmer) hur vi skall förfara med de tillgångar, inte bara materiella, som vi kallar natur.

Ett resultat av ekologisk insikt blir en post-bristekonomi. Det skall inte tolkas som att all brist avhjälpes. I stället innebär ekologisk självbevarelsedrift att upplevd brist inte längre kan driva fram en okontrollerad ekonomisk tillväxt.

Demokratibegreppet måste fördjupas och göras till en del av vardagen. Demokrati skall inte bara förstås som att olika intressen kan bli representerade. Demokrati är en metod att genom dialog lösa eller åtminstone hantera konflikter. En sådan dialogdemokrati bör tillämpas i alla sociala sammanhang, stora som små. (Giddens talar om en demokratisering av demokratin.) Som arena för konfliktlösning blir dialogdemokratin naturligtvis av central betydelse för undvikande av våldsmedel.

Trots kritiken mot miljörelsens idealiserade syn på naturen och människans förhållanden till den, anser alltså Giddens att den industriella kapitalismens ekonomiska tillväxt snart är en omöjlighet. Teknisk utveckling kan ge nya resurser men ökar den tillverkade risken. Den kraftiga bromsning av tillväxt som tvingas fram är en god sak, då det betyder en försvagning av den förtryckande produktivismen, där människan gör lönearbetet till centralt livsmål. Andra värden kan i stället utvecklas, solidaritet mellan rika och fattiga föds ur en jämlikhet som inte bygger på fullständig utjämning av materiella skillnader utan en gemensam likgiltighet för dem.

Sådana visionära förhoppningar kan inte omedelbart hänföras till höger eller vänster. De förtjänar å andra sidan knappast att kallas för politik. Teknik och marknadsfientlighet får ofta en vänsterprägel när den skall omsättas i praktisk politik, därför att den då brukar kräva marknadsregleringar och ingrepp i personliga friheter av en omfattning jämförbar med den socialistiska planekonomin. Giddens är vag beträffande tillvägagångssättet och de konflikter som kan förväntas uppstå. Han förnekar att det finns ett ekologiskt proletariat, någon grupp eller klass förutbestämd att styra utvecklingen. Genom dialogdemokratin växer samförstånd fram och man får anta att det då finns mandat, att, med lämpliga maktmedel, tvinga den fundamentalism som ställt sig utanför dialogen till anpassning. Om Giddens här faktiskt undviker höger-vänsterskalan, är det väl genom att han placerar sig högt uppe i det blå.

Nu betonar Giddens sambandet mellan det globala och det individuella. Det nära släktskapet mellan våldet mellan nationer och våldet inom familjen. Förhållandet mellan rika och fattiga länder går igen när borsklipparen passerar tiggaren på gatan. I det post-traditionella samhället skapas utvecklingen underifrån, som ett aggregat av individuella val som inte tillåter traditionell styrning. De poli -

tiska implikationerna blir därför klarare när Giddens behandlar samhället på mikronivå. Livspolitik, individens medvetna val av livsstil, är byggstenen i all förändring. Men livspolitiken uppstår inte i ett vakuum. Livspolitiken möjliggörs av samhället genom generativ politik. Giddens framställer det som att samhället genererar individens självförverkligande, men det innebär naturligtvis även att gränser sätts. Om inte förr blir det tydligt när Giddens börjar exemplifiera. Rökning är till exempel dålig livspolitik. Traditionell välfärdspolitik beskattar tobak för att finansiera det vårdarbete rökning orsakar. Generativ politik går ut på att få individen att inte röka, genom riktade kampanjer för att förändra ungdomars attityd, avvänjningsterapi, nikotinsubstitut med mera. Så fungerar positiv välfärd. I stället för välfärdsstatens kollektiva försäkringssystem riktas förebyggande åtgärder mot den enskilda individen. Om det verkar dyrt och arbetskrävande har Giddens ett exempel på positiv välfärd som är "enkel att införa och billig": förbud mot tobaksreklam. Med andra ord: förmyndarstaten.

Det är onekligen ett antiklimax att Giddens arsenal av nymyntade begrepp mynnar ut i ett reklamförbud, men på samma gång ökar det spänningen. Det får en att undra över var Giddens egentligen drar gränsen mot fundamentalismen. Folk som vägrar fimpas trots ett personligt besök från hälsokommittén? Lika självklart som att rökning skall bekämpas, är att ensamstående mödrar skall stödjas i den valda livspolitiken genom lämpliga generativa åtgärder.

Den här omisskännliga blandningen av kravlös tolerans och välmående intolerans har ett namn: politisk korrekthet. Dess regler för vad som får fördömas och vad som måste bejakas utgör ett disciplinärt redskap för en mångfacetterad rörelse, vars gemensamma nämnare är tanken att liberal representativ demokrati inte kan ge förtryckta grupper rättvisa. Samhället är indoktrinerat av förtryckets ideologi och kan bara förändras genom att de förtryckta på alla områden ges positiv särbehandling.

För Giddens är det civila samhället ett bihang till den patriarkala nationalstaten och därmed präglad av fördomar och förtryck. Chicering vill delegera makt till det civila samhället, men Giddens radikalism kräver att den enskilda människan och alla hennes relationer politiseras, blir livspolitik. Det är innebörden i hans individualism, en individ som formats på ett politiskt korrekt sätt.

Det är här jag tror man kan förstå vad Giddens egentligen menar med utopisk realism. Han motiverar "realism" med att han beaktar faktiska förhållanden och påvisbara tendenser. Om till exempel hans domslut över fortsatt ekonomisk tillväxt verkligen är realistiskt kan ifrågasättas, men intressantare är att försöka fixera det utopiska, där Giddens även med egna mått mätt är irriterande oklar. Politisk korrekthet är en utopisk strävan efter en ny frigjord människa, även om den i praktiken ofta blir bisarr och småaktigt diktatorisk; kan man inte göra människor lyckliga kan man i alla fall göra dem rättänkande. Och i värsta fall bortdefiniera dem som fundamentalister i behov av terapi. Ur den nya människans livspolitik följer sedan världsfred och ekologisk tillväxt.

Giddens har inget av den hätskhet som ofta utmärker politisk korrekthet. Han har oändligt goda avsikter och ger intressanta synpunkter på bland annat välfärdsstaten och ekologismen. Hans radikala agenda är emellertid ett utpräglat vänsterprojekt i tiden. Den filosofiska konservatism han appellerar till ges så begränsad innebörd att den inte kan utgöra en spärr mot utopistisk hybris, bara ge en välbehövlig stoisk likgiltighet inför den andliga och materiella misär hans program torde leda till.

Framtidsfrågor

Om min kritik är korrekt har varken Chickering eller Giddens lyckats nå bortom höger och vänster. De illustrerar snarare viktiga tendenser och försök till förnyelse inom höger respektive vänster än nya alternativ helt utanför den gamla skalan. Som ett alternativ till deras alternativ följer här ett försök att värdera höger-vänsterskalans relevans genom att pröva den i frågor där den anses mest sårbar och har utmanats av nya synsätt.

Internationalisering

Utvecklingen av internationella och globala institutioner, marknader och informationssystem innebär påfrestningar både för högern och vänstern. Internationaliseringen är samtidigt en process som berör hela samhället och ytterst leder till ett ifrågasättande av själva nationalstaten. Är det därför befogat att se motsättningen mellan internationalism och isolationism som viktigare än den mellan höger och vänster?

Internationalismen omfattas av delar av både högern och vänstern. En gemensam motivering är att internationaliseringen minskar krigshoten. Annars har man högst olika syften. Högern är angelägen om de effektivitetsvinster och den välståndssökning som kan utvecklas på en marknad där trösklarna för kapital och arbetskraft avlägsnats. Internationaliseringen är även ett sätt att undvika och därmed försvaga reglerande och beskattande stater av vänstermodell. Vänsterns mål är det motsatta: att möta marknadens internationalisering med övernationella system för reglering och omfördelning. Isolatismen är de negativa tolkningarna av internationalismens två grenar. Vänsterisolationister ser internationaliseringen som ett högerprojekt med målet att utplåna välfärdsstaten och spela ut svaga grupper runt om i världen mot varandra. Högern fruktar en framväxande internationell vänsterbyråkrati som utarmar den nationella identiteten.

Det är inte otänkbart att en välfärds populistisk, protektionistisk nationalism, som för samman missnöjda från höger och vänster åtminstone i ett övergångsskede, blir en kraft att räkna med. Internationaliseringen är dock en sådan energikälla för förändring och utveckling att det är där den stora politiska striden kommer att stå. Internationaliseringens potential blir oundvikligen en magnet för politiska ambitioner. Vänstern är av hävd och ursprung internationalistisk och kommer att inse de politiska möjligheterna. Även högerns motvilliga element kommer att tvingas möta motståndaren på det internationella fältet. Konflikten kring internationaliseringen upphäver därmed inte höger-vänsterskalan, även om det uppstår en stark reaktion med viss nationalsocialistisk karaktär som svårigen kan placeras på skalan.

Ekologi

Ingen har starkare hävdad höger-vänsterskalans otillräcklighet än miljö rörelsen. Hotet mot människans livsmiljö, det ekologiska systemets skydd, kräver nya principer för politiskt beslutsfattande som varken högern eller vänstern kan bidra med. Den ekonomiska tillväxt som höger och vänster tävlat om att optimera utgör en fara för mänsklighetens fortsatta existens. Att miljö rörelsen ändå kommit att framstå som en del av vänstern har flera orsaker. För att möta miljöhoten har man rekommenderat långtgående regleringar av produk -

tion och konsumtion. Man har förkastat planekonomins tillväxtmål men inte dess administrativa metoder.

Miljörörelsens tankar om ett statiskt samhälle i harmoni med naturen är besläktad med jämlikhetsvänsterns tänkta Guldålder. När vänstern inte längre med någon trovärdighet kan lova överlägsen tillväxt, blir det lockande att acceptera miljörörelsens beskrivning av tillväxten som ett hot. Att utvecklingen måste värderas med andra mått än de rent ekonomiska instämmer högern i. Naturen som en tillgång att vårda är en självklar konservativ angelägenhet. Klyftan mellan högern och miljörörelsen är delvis kulturell. Miljörörelsen bejakar ofta ett romantiskt-rebelliskt ideal som högern lärt sig frukta. Den avgörande skillnaden är ändå att man inom högern sällan ser en olöslig motsättning mellan miljöhänsyn å ena sidan och å den andra teknik, tillväxt och kapitalism. Högern är mer skeptisk mot vetenskapligt omtvistade larmrapporter om förestående miljökatastrofer och samtidigt mer optimistisk beträffande utvecklingen av miljövänligare teknik och marknadens förmåga att även kalkylera med miljökostnader.

Miljörörelsen omfattar tankar om förhållandet mellan människa och natur som är mer religiösa än politiska. De kan inte placeras på höger-vänsterskalan, inte ens miljöengagemanget som sådant. Miljörörelsen har i praktiskt politiskt arbete däremot visat en större samhörighet med vänstern, som ju delar dess syn på det borgerliga, kapitalistiska samhället som i grunden omoraliskt. Om miljörörelsen behöver vänsterstatens apparat behöver vänstern i dag miljö-rörelsens trosvissnet och visioner. Alliansen är inte helt logisk men högst naturlig.

Sociala konflikter

Social harmoni förutsätter någon form av gemensam identitet eller enighet kring några centrala värderingar och principer. Utvecklingen från etniskt homogena och traditionsbundna nationalstater till multikulturella, post-traditionella samhällen medför svåra konflikter. Internationaliseringen försvagar den nationella identiteten. Som reaktion uppträder en nationalism som är allt annat än harmoniserande. Traditionella livsmönster ersätts av ett brett spektrum av livs stilar som riskerar att kollidera. Kan högerns och vänsterns samhällsyn tillämpas på de nya förhållandena, eller behövs ett nytt socialt kon -

trakt? För den moderna högern är statens uppgift i samhället att stå som garant för ett neutralt och betryggande rättsskydd och för likvärdiga medborgerliga och demokratiska rättigheter. Högerstaten kan på ett begränsat sätt premiera vissa värden som anses viktiga att bevara men lämnar i huvudsak åt individen att genom sitt agerande i familjen, det civila samhället och på marknaden att konstituera samhället.

Vänstern kan inte låta sig nöja därmed. Den befrielse som är vänsterns eviga löfte är i mycket en befrielse just från familj, civilsamhälle och marknad. Både vänsterns gamla klassanalys och den socialistiska planen har visat sig obrukbara. Befrielsen i nyradikal tappning är jämställdhet när det gäller kulturella mönster och sociala identiteter som undertrycks i det existerande samhället. Den liberala demokratis föregivna neutralitet gynnar de redan privilegierade. Särart kräver särbehandling. Paradoxalt nog är det alltså vänsterns ökade lyhörddhet för individualitet och mångfald som lett till att rigid kvotpolitik tillgripits som redskap att uppnå statistisk jämlikhet. Det är ingen slump att den utvecklingen gått längst i det individualistiska USA, som aldrig haft en stark socialistisk vänster.

Högern kan i särartsvänstern urskilja en gammal fiende i ny skenad. I särartssamhället är den politiserade staten en aktiv och maktfullkomlig skiljedomare mellan olika identitetskollektivs anspråk på representation inom marknad och civilsamhälle. Mångfalden är reglerad, kvoterad och ibland tvångsintegrerad.

Det är en av högers absolut viktigaste uppgifter att, på motsvarande sätt som man framgångsrikt kritiserade planekonomin, formulera kritiska alternativ till särartsvänsterns demokratisyn. Sådana alternativ kan inte inskränka sig till individens rättigheter på marknaden utan måste betona och försvara de sociala band som formas i familjen och det civila samhället, och inte defensivt be om ursäkt för varje avvikelser från statistisk jämlikhet. I synnerhet familjen är av avgörande betydelse, eftersom den överbrygger klyftor mellan könen, mellan generationer och inte sällan mellan etniska grupper. Man bör finna sätt att gynna och stödja stabila självständiga familjer, och då inte bara som inåtvända små världar utan som utåtriktade sociala aktörer och arbetsgivare, även om sådana åtgärder fördöms som moraliserande, diskriminerande och bakåtsträvande.

Post-traditionell auktoritet

I ett internationaliserat, post-traditionellt samhälle urgröps den traditionella politikens auktoritet. Det är svårare att fånga medborgarens uppmärksamhet. Katedersamhället har sprängts, det finns bokstavligen en värld av möjligheter och intryck. För att vinna respekt måste man först övervinna en uttalad misstro. Gamla symboliska garantier för legitim auktoritet tappar i värde.

Man brukar göra en indelning i traditionell, byråkratisk (eller juridisk) och karismatisk auktoritet. Det behöver inte sägas att den traditionella auktoriteten försvagats. I och med att ett relativistiskt synsätt sprider sig, där rationalitet, teknik och vetenskap också är traditioner utan självklar allmängiltighet, blir även den juridiska auktoriteten mindre anbefallande. Samtidigt innebär insikten om stora valmöjligheter på en mängd områden att människor tvingas till en mängd avgöranden som de inte anser sig ha tid, kunskap eller tillräckligt stort intresse av att helt på egen hand utvärdera. Medan förutsättningarna för traditionella former av ledarskap har försämrats, har behovet av aktivt ledarskap snarare ökat, vilket lämnar stort utrymme för framför allt karismatiska ledare.

Både Chickering och Giddens tar för givet att en hög grad av delaktighet är ett både nödvändigt och tillräckligt villkor för att locka människor till politiskt engagemang. Men som jag föreslagit, kan man mycket väl tänka sig att människor väljer att förverkliga sin valfrihet på helt andra områden. I stället överläter de politiken på karismatiska ledare, från lokal nivå och uppåt. Karismatisk politik kan vara höger eller vänster men är demokratiskt tvivelaktig och motsatsen till aktivt medborgarskap.

Vänsterns svar på den traditionella politikens försvagning är som redan beskrivits att politisera den individuella identiteten. Högern kan gynnas av den polarisering som då uppstår. Efter årtal av radikal minoritetspolitik har den vita medelklassen i USA börjat uppfatta sin kulturella identitet som politisk. Typiskt nog var den reaktionens främste ledare inte en traditionell politiker utan den karismatiska radiopersonligheten Rush Limbaugh. Sådana framgångar bör inte leda till att högern ser positivt på polariseringen och politiseringen av det privata. Det är därför en utmaning för högern att skapa en attityd till politiken som en aktivitet utanför det mest pri-

vata och personliga, men ändå såpass angelägen att den erhåller det privata och personliga engagemang en levande demokrati kräver.

Sammanfattning

De två författare som studerats konstaterar att det ligger en stor utmaning för politiken i moderna liberala demokratier. Post-traditionella, flexibla medborgare får allt svårare att engagera sig i politik som bedrivs i traditionella former. De kanske inte ens accepterar sådan politisk maktutövning som en legitim auktoritet. Modern politik måste erbjuda delaktighet och självbestämmande över den egna livssituationen. Däremot övertygar inte författarna i försöken att formulera framtidspolitik som upphäver motsättningen mellan höger och vänster. Det har inte heller gått att hitta en naturlig efterträdare till höger-vänsterskalan. Högers och vänsters utvecklingslinjer är krokiga kurvor som förgrenar sig, ibland sammanslingrade och korsande varandra. Höger och vänster är inte ens i det enskilda ögonblicket entydiga begrepp. De är alltid komplexa uppsättningar av idéer, filosofier, värderingar och intressen, i stor inbördes konflikt med varandra. Ändå har höger-vänsterskalan under en lång tid av omvälvande utveckling utgjort den huvudsakliga skiljelinjen i politisk ideologi. Det som kritikerna uppfattar som inkonsekvenser och motstridigheter kan i det perspektivet i stället ges en positiv tolkning, som en betydande potential för anpassning till nya förhållanden. I brist på övertygande alternativ kan det tills vidare antas att vi i höger-vänsterskalan har ett mycket flexibelt instrument för politisk orientering, som emellertid kontinuerligt måste kalibreras om för att kunna användas.

Till sist en personlig tolkning av det gamla strävsamma, slitna motsatspar denna rapport behandlat. Kampen mellan höger och vänster är konflikten mellan frihet och befrielse. Den moderna politiska vänstern föddes när religionens löfte om befrielse från denna världens onda sekulariserades till drömmen om ett himmelrike här i livet, här på jorden.

Befrielsen är därför fullständig. Allt som fjättrar måste sprängas bort. Vänstern ser orättfärdigheterna, förtrycket och lidandet i varje vardaglig ofullkomlighet. Vänstern lockar idealisterna, de unga och

arga, de som vill rasera, medkänslans och rättvisans perfektionister som inget glömmer eller förlåter.

Friheten, däremot, är aldrig total. Den är kringärdad av lagar, seder, mänsklig svaghet och materiell tröghet. Men högern vet att det lilla som finns av frihet finns tack vare begränsningarna. Att krossa krukan ger inte vatten åt alla. Högern är naturlig hemvist för skeptiker, cyniker och misantroper, glädjedödare och nejsägare, de som är liknöjda och de som månar om sitt. Och, inte att förglömma, insiktsfulla realister.

Till den dagen, om den någonsin kommer, då befrielsen åter blir transcendent, ett ting att söka hinsides, kommer vänstern att finnas och högern att behövas.

Litteratur

Chickering, Lawrence, A: *Beyond Left and Right : breaking the political Stalemate*, San Francisco, ICS Press: 1993.

Giddens, Anthony: *Beyond Left and Right - the future of radical politics*, Cambridge, MA: Polity Press, 1994.